

طرح ارز بنزین (پترول کوین)

سجاد باقرپور^۱، نیما شمسپور^۲

۱. مقدمه

بنزین به عنوان حامل انرژی، یکی از اقلام پر مصرف محسوب می شود؛ به طوری که متوسط مصرف آن در سال ۱۳۹۶، هشتاد میلیون لیتر در روز بوده است و با روند فعلی، پیش بینی می شود متوسط مصرف روزانه در سال ۱۳۹۷ به ۸۷ میلیون لیتر برسد. حتی افزایش مصرف آن به ۱۲۲ میلیون لیتر در روز در اواخر تیرماه سال ۱۳۹۷، موجب شد نگرانی ها در مورد شدت مصرف این حامل سوخت تشدید شود. از طرفی با توجه به تغییرات در بازار ارز، تأخیر در اصلاح قیمت بنزین باعث شده است که علاوه بر ایجاد چرخه فساد، مصرف آن نیز به صورت روزافزون شدت یابد. همچنین فرایند اصلاح قیمت بنزین به دغدغه اصلی دولت ها تبدیل شده است. این نوشتار طرحی ارائه می دهد که بتوان علاوه بر حل چالش های مربوط به بازار بنزین از فرصت کنونی به عنوان فرصتی برای حل مسئله یارانه های نقدی استفاده کرد.

تجربه سهمیه بندی بنزین و هدفمندسازی یارانه ها، گرچه در کوتاه مدت باعث کاهش مصرف بنزین شد ولی در بلندمدت با کاستی هایی که داشت نتوانست به اهداف خود برسد. هدف سهمیه بندی یارانه ها، کاهش مصرف و قاچاق بنزین بیان شده بود اما اولاً با افزایش تورم اقتصادی ایران و ثابت ماندن قیمت بنزین، عملاً اختلافی عمده بین قیمت واقعی و قیمت اسمی ایجاد شد که باعث افزایش مصرف بنزین شد و ثانیاً در مسئله قاچاق بنزین، گرچه در کوتاه مدت مانع این

۱. فارغ التحصیل کارشناسی ارشد مهندسی سیستم های انرژی دانشگاه صنعتی شریف؛ رایانامه: sbagerpour@yahoo.com

۲. دانشجوی دکترای مهندسی سیستم های انرژی دانشگاه تهران؛ رایانامه: nimashamsapour@gmail.com

امر شد ولی در بلندمدت با تشکیل بازار کارت سوخت دوباره قاچاق این محصول افزایش یافت. در بحث هدفمندی یارانه‌ها نیز، طبق گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، این قانون در اجرا به اهداف خود دست نیافته و بالعکس، خلاف اهداف خود حرکت کرده است؛ به طوری که در اثر پرداخت یارانه نقدی، حدود ۳۵ درصد جمعیت کشور از اجرای این قانون منتفع و ۶۵ درصد بقیه از اجرای آن متضرر شده‌اند. همچنین این گزارش تأکید می‌کند هرگونه افزایش یارانه در عمل ممکن نیست؛ چراکه منابع لازم برای آن وجود ندارد. طبق قانون بودجه ۱۳۹۶، در حال حاضر نیز بدون هیچ‌گونه افزایش یارانه، دولت موظف به حذف ۱۴ میلیون نفر از یارانه‌بگیران است. برای پرداخت یارانه با مبلغ فعلی به ۷۵ میلیون ایرانی، ۷ هزار و ۵۰۰ میلیون تومان کسری وجود دارد. وضعیت فعلی نیز (فاصله گرفتن قیمت داخلی و خارجی بنزین) باعث افزایش فساد و قاچاق بنزین می‌شود و این خود موجب می‌شود مصرف نفت به شدت افزایش پیدا کند و در این حالت صادرات نفت به شدت کاهش پیدا می‌کند.

۲. معرفی طرح و لزوم اجرای آن

طرح حاضر که می‌تواند راهکاری عملی برای قیمت‌گذاری بنزین و پرداخت یارانه‌ها باشد، شامل ایجاد بازار بنزین است که در ادامه مراحل آن تشریح شده است:

۱. یارانه نقدی ۴۵۵۰۰ تومانی که در حال حاضر به هر فرد پرداخت می‌شود، به صورت کامل حذف و منابع حاصل در زیرساخت‌های تولید نفت سرمایه‌گذاری شود.

۲. به جای یارانه نقدی، به هر ایرانی بالای ۱۸ سال، به اندازه مشخصی اعتبار استفاده از بنزین به طور ماهانه تعلق گیرد که با توجه به جمعیت بالای ۱۸ سال کشور و مصرف متوسط کنونی بنزین، ۴۰ لیتر در ماه اعتبار پیشنهاد می‌شود. به منظور نظارت مردم بر تولید نفت کشور و ملموس کردن تأثیر تولید نفت بر زندگی مردم، می‌توان سهمیه تعلق گرفته به مردم را متناسب با تولید نفت کشور تعیین کرد؛ به عبارت دیگر سهمیه کل پرداختی، درصد ثابتی از تولید نفت کشور باشد. این سهمیه‌ها می‌تواند به جای کارت سوخت در کارت ملی هوشمند افراد بارگذاری شوند که با این روش می‌توان مصرف هر فرد را رصد و از قاچاق بنزین به شدت جلوگیری کرد.

۳. بازاری آنلاین به منظور خرید و فروش اعتبارات شکل بگیرد که افراد بتوانند مازاد مصرف خود را از اعتبار تعیین شده تقاضا یا مازاد اعتبار خود را در این بازار عرضه کنند. یکی دیگر از کارکردهای دیگر این بازار کشف قیمت واقعی بنزین در داخل کشور است به طوری که قیمت تعادلی بنزین در این بازار مشخص می‌شود.

۴. افراد می‌توانند بعد از عرضه بنزین خود در بازار آنلاین ارز بنزین، مبالغ خود را به صورت ماهانه از این بازار آنلاین برداشت کنند.

۵. نهادی به عنوان تنظیم‌گر بازار بنزین شکل بگیرد که نوسانات شدید قیمتی را کنترل کند به طوری که قیمت را بین قیمت فعلی (کف قیمت) و قیمت فوب خلیج فارس (سقف قیمت) تنظیم

۳۳۲

کند. کارکرد این نهاد به این صورت است که در قیمت‌های پایین شکل گرفته در بازار آنلاین، به‌عنوان خریدار وارد بازار می‌شود تا از کاهش بیشتر قیمت‌ها جلوگیری کند و در قیمت‌های بالای شکل گرفته به‌عنوان فروشنده عمل می‌کند و مانع افزایش بیشتر قیمت‌ها می‌شود.

۳. چرا این طرح بهتر از راه‌حل‌های جایگزین است؟

این طرح در مقایسه با طرح‌های مطرح یا اجرا شده - اعم از سهمیه‌بندی و آزادسازی قیمت بنزین - بهینه و کارآتر است. در ادامه معایب و مزایای هر طرح بیان می‌شود.

طرح سهمیه‌بندی بنزین

همان‌طور که قبلاً اشاره شد اجرای عملی این طرح، با اینکه در کوتاه‌مدت باعث کاهش مصرف و قاچاق بنزین شد ولی در بلندمدت با ایجاد بازار کارت‌های سوخت، مجدداً قاچاق بنزین رونق پیدا کرد. ضمناً با توجه به اینکه در سال ۱۳۹۳ این طرح متوقف شد، اجرای دوباره آن اثر روانی بر عموم مردم خواهد داشت و بی‌اعتمادی‌ها را بیشتر خواهد کرد. در سهمیه‌بندی، اختلاف قیمت بین قیمت سهمیه‌ای و آزاد ایجاد می‌شود که این خود عامل فساد و ناکارآمدی خواهد بود و باعث خواهد شد بازار سیاه برای کارت‌های سوخت ایجاد شود. علاوه بر این‌ها، در صورت سهمیه‌بندی، انصاف و برابری نیز به‌صورت کامل رعایت نمی‌شود و افرادی که دسترسی به خودرو ندارند از سهمیه محروم می‌مانند.

طرح آزادسازی قیمت بنزین

واقعی‌سازی قیمت بنزین در کشوری که تورم آن چندین برابر تورم جهانی است واقع‌بینانه نیست و در سال‌های آینده قابل‌پیگیری نیست به دلیل اینکه افزایش چندبرابری قیمت بنزین باعث رشد تورم شده و دوباره نیاز به افزایش بیشتر قیمت بنزین وجود دارد که این خود باعث ایجاد یک بازخورد منفی می‌شود. علاوه بر آن، آزادسازی قیمت بنزین می‌تواند به نارضایتی‌های اجتماعی منجر شود و احتمالاً بروز اعتراضات، شورش و ناآرامی‌های اجتماعی را در پی خواهد داشت.

طرح بازار آنلاین ارز بنزین

در این طرح به دلیل اینکه به‌جای درآمد، ثروت بین مردم توزیع می‌شود عموم مردم از افزایش قیمت بنزین منتفع خواهند شد به‌بیان‌دیگر به دلیل اینکه به‌جای پول نقد، اعتبار استفاده از بنزین به مردم تعلق می‌گیرد هرچقدر قیمت بنزین افزایش یابد خودبه‌خود ارزش اعتبار نیز افزایش خواهد یافت. با اجرای این طرح، توزیع یارانه در بین مردم با انصاف بیشتری صورت خواهد گرفت؛ زیرا به‌جای اینکه به خودروها سهمیه تعلق گیرد به افراد سهمیه داده می‌شود و همه افراد به‌طور برابر

۳۳۳۳

سهیمه دریافت می‌کنند.

با توجه به اینکه در قیمت‌گذاری و پرداخت یارانه در سایر حامل‌های انرژی نیز مشکل وجود دارد، این طرح می‌تواند مقدمه‌ای برای ایجاد بازارهایی برای برق، گاز، گازوئیل و سایر حامل‌های انرژی باشد. از نظر سادگی و اجرا نیز، برای عموم مردم قابل فهم است و انبوهی از چرخه‌های بازخورد مثبت ایجاد می‌کند. اجراء شدن این طرح باعث اصلاح خودکار مأموریت دولت در تقسیم سود مناسب و موجه می‌شود و به دلیل اینکه ذی‌نفعان آن عموم مردم است احتمال اینکه در آینده دولت‌ها بخواهند در آن دخالت کنند کاهش می‌یابد. انتقادی که می‌توان به این طرح وارد کرد این است که بین‌نسلی بودن نفت در این طرح لحاظ نشده است اما باید توجه کرد در حالت فعلی نیز این میزان بنزین از سرمایه‌های ملی به مصرف می‌رسد و از بین می‌رود. از طرفی با توجه به تجربیات جهانی در مورد تأثیر افزایش قیمت بنزین روی تورم، در عمل ثابت شده است که افزایش قیمت بنزین اثر قابل توجهی در افزایش تورم ایجاد نخواهد کرد. در سال ۲۰۰۷ که قیمت جهانی بنزین ۲۰۰ درصد افزایش و در سال ۲۰۱۱، ۱۲۰ درصد افزایش یافت تورم مربوط به افزایش آن خیلی کمتر بود و به هیچ وجه به آنچه ادعا می‌شد حتی نزدیک نشد؛ بنابراین افزایش قیمت بنزین در این طرح از این نظر قابل توجیه است و حتی چون عموم مردم در سود افزایش قیمت بنزین سهیم هستند از آن حمایت خواهند کرد.

۴. نتیجه

گرچه با سهمیه‌بندی و افزایش قیمت بنزین در دوران اجرای هدفمندی یارانه‌ها مصرف آن به صورت کوتاه‌مدت کاهش پیدا کرد ولی با تورم ایجاد شده و ثابت ماندن قیمت بنزین، مجدداً اختلاف قیمت داخلی و جهانی بنزین بیشتر شده و باعث افزایش مصرف و قاچاق بنزین شده است. با توجه به اینکه طرح آزادسازی قیمت بنزین نیز با شرایط اقتصادی ایران یکبارہ شدنی نیست و تبعات اقتصادی و اجتماعی بالایی دارد، باید طرح جامعی را در این مورد ارائه کرد که بتوان برای همیشه مسئله قیمت‌گذاری و پرداخت یارانه بنزین را به طور کامل حل کرد. طرح ارز بنزین این ویژگی را دارد و می‌تواند به عنوان بهترین جایگزین اجرا شود و با سهم کردن مردم در سود افزایش قیمت بنزین از تبعات آن بکاهد.

۳۳۴